

Список використаних джерел

1. Бобилева С. Й. Історія Німеччини з давніх часів до 1945 року. За ред. Н. Є Бойцун. Д.: РВВ ДНУ, 2003. 528 с.
2. Практикум з курсу «Історія країн Західної Європи та Північної Америки нового часу». Для студентів історичного факультету. Друга частина. Укладач Богдана Сипко. Львів: Видавництво «Левада», 2023. 281 с.
3. Турчин Я. Б. Історія міжнародних відносин (від Стародавнього світу до початку ХХ ст.): навч. посіб. / Я. Б. Турчин, Р. Б. Демчишак, Т. І. Плазова. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. 140 с.

Ярослав СЕКО

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ ТА ВИТОКИ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ

Роль націоналізму в початку Першої світової війни не зводиться лише до вбивства сербським націоналістом спадкоємця австро-угорського престолу. Цей факт лежить на поверхні, і не викликає жодних заперечень у дослідників політичної історії. Зрештою, сараєвське вбивство не так пояснювало націоналізм, як вказувало на нього. Куди цікавіше з'ясувати причини появи сербських націоналістів у Сараєво 28 червня 1914 р. Це розширює пошук в «пороховому погребі» Європи – Балканах, начиненому різного роду націоналістичними пристрастями й безкомпромісністю. Однак навіть такий погляд – надто обмежений, і не охоплює проблему в цілому.

У політичній історії вичерпно описано окремі державні націоналізми та національні рухи напередодні Великої війни, а також їхню роль в ескаляції запуску механізмів війни. Тож наша увага звернена на феноменологічний аналіз ролі націоналізму та його впливі на європейське суспільство. У такому контексті визначальна роль націоналізму полягала у «перекодуванні» характеру напруги з традиційного конфлікту держав, очолюваних монархами, на конфлікт націй, і втягуванні у нього широкого загалу не лише як об'єктів пропаганди, а реальних учасників конфлікту. Це визначало не лише затяжний та масштабний, але й модернізаційний характер Першої світової війни з огляду на використання усіма воюючими державами «національних карт». Її підсумком стало переформатування системи міжнародних відносин на основі малозрозумілого, але надзвичайно привабливого гасла «права нації на самовизначення».

У публіцистиці й науковій літературі повоєнного часу і аж до сьогодні націоналізму добряче «дісталось» за розв'язування, тривалість і жорстокість війни [1]. Однак якщо облишити упередженість й емоції, то стає очевидним, що націоналізм не був єдиним системним чинником, який викликав «європейську катастрофу». Він лише один із численних «ізмів», які пробивалися з-під фундаменту традиційної Європи, й мислили себе представниками справжньої сучасності. І все ж, цей «один із» надто специфічний, аби просто згадувати його в переліку.

Націоналізм був складним феноменом, що розвивався у декількох пов'язаних між собою площинах: як процес утворення і становлення націй, система поглядів на світ, як політичний рух, як мова і символіка націй, як почуття приналежності до нації [2, с. 14]. Історично вони виникали не одночасно, але при цьому розвивалися у взаємному переплетенні. І саме завдяки цьому досягався значний вплив націоналізму на сучасну європейську історію.

Відправною точкою трансформації націоналізму варто назвати початок 1870-х рр., коли завершилися два його взірцеві проекти – німецький та італійський. Звернемо увагу на те, що це завершення мало одну важливу спільну рису:

досягнення їх цілей відбулося за рахунок усунення тих сил, які були ініціаторами процесу та його основними рушіями від початку XIX ст. Не низовий рух, а прусська монархія, вміло скориставшись національними почуттями німців, стала основним ініціатором об'єднання. Тож не дивно, що під її впливом націоналізм відійшов від ліберальних позицій, ставши надбанням елітарних кіл. Дітер Лангевіше писав про «консервативне оволодіння «нацією» досягло апогею в добу царювання Вільгельма [3, с. 173]. Генрі Кіссінджер наголошував на тому, що об'єднання Німеччини відбулося швидше в якості дипломатичної угоди німецьких володарів, а ніж у вигляді вираження народної волі. Відтак, легітимність нової держави формувалася з сили Пруссії, а не базувалася на принципах національного самовизначення [4, с. 147].

Ідеї федеративного націоналізму, які полягали у плеканні національної єдності, без створення єдиної держави, відкинув Отто Бісмарк. Пруська монархія використала націоналізм для досягнення власних гегемоністських цілей, а отже, і в майбутньому бачила його інструментом вольової дії. Аналогічні процеси відбулися в Італії, де курс Каміло Кавура також передбачав залучення савойської монархії, і відмову від революційного тиску прихильників Джузеппе Мадзіні й Джузеппе Гарібальді. У контексті цього можна сказати, що трансформація націоналізму пов'язана не з досягнення ним цілей, а з відмовою від них. Свобода і відданість ідеалам людства, які надихали націоналізм Дж. Мадзіні, виявилися недосяжними. Відмовившись від свободи, націоналізм вимушено накреслив нову траєкторію, що полягала в експансії, зверхності та пануванні. Він попав у так званий «парадокс Ганса Моргентау», «Нація «В» вживає принципи націоналізму проти нації «А», водночас відмовляючи в них нації «С». В обох випадках це робиться заради свого власного виживання та благополуччя» [5, с. 729].

У нових об'єднаних державах націоналізм виявився ідеальним інструментом для аргументації територіальної та культурної експансії. Для цього націоналізм позбувся «духу 1789 року», з його акцентом на суверенітет й інститут громадянства. Нація, як спільнота індивідів, поступилася уявленням про націо-колектив, який визначав життя окремих індивідів. Юридично-правові засади націоналізму відійшли на другорядний план і поступилися біології. Значною мірою такі переформатування стали співзвучними з іншими інтелектуальними модами того часу.

Друга половина XIX ст. стала періодом значних здобутків у природничих науках. Націоналізм увібрив чимало їхніх ідей – «природний відбір», «боротьба за існування», «виживання сильнішого», перенісши їх на суспільство. Приймаючи вчення соціал-дарвінізму, тогочасні діячі націоналізму застосували біологічну концепцію організму до життя народів [6, с. 605]. Вони переконували, що життя – вічна «боротьба за існування», а переможцем у ній буде найсильніший та найорганізованіший. Це призвело до усвідомлення власної виключності та виправдання зверхності щодо інших народів, відмови їм у колективних правах. Якщо така природа, то соціал-дарвінізм виправдовував відхід від універсальних моральних засад, знімав обмеження щодо можливих жертв. Так не до кінця усвідомлено відкривалися ворота для геноцидів XX ст.

Іншою прийнятою націоналізмом ідеєю став расизм. Він остаточно поховав одну з ключових ідей 1789 р. – рівність. Адже роль рас, на думку французького аристократа Артура де Гобіно, у людській історії різна. Лише «чисті раси» здатні на творення високої культури, тоді як їх змішання веде до виродження. Раса стала наочним втіленням біологічної концепції нації, і зробила останню суб'єктом «боротьби за існування». У текстах Бенджамена Кідда, Карла Пірсона, Х'юстона Стюарта та Невіла Чемберлена, расовий конфлікт, «боротьба раси проти раси», став двигуном людського прогресу. Доречно зауважити, що в «Основах дев'ятнадцятого століття» (1899 р.) Х. Чемберлен побачив у історії

людства боротьбу рас – нових суб'єктів історії. Раси, подібно до тваринних порід, були результатом селекції, природного відбору краших. Вони визначалися походженням – «кров'ю», і помітні в фізіологічних особливостях людей – формі черепа, носа, підборідді, кольорі очей і волосся тощо. Саме тому такою важливою була «чистота раси», її захист від «домішок». Вирішальну роль в цьому процесі відігравали нації, функціонально підпорядковані расам [7].

Ще одним компонентом націоналізму став антисемітизм. Він адаптував і посилив традиційний образ єврея як ворога. Комплекс тогочасної антисемітської літератури традиційно включали праці Вільгельма Марра, Євгенія Дюрінга, Едуарда Дрюмона та анонімні «Протоколи сіонських мудреців». З-поміж іншого, антисемітизм тісно переплітався з расизмом. Усі ці ідеї носилися Європою, тож такі явища, як англійський джінгоїзм та французький шовінізм ставали політичною практикою. Тим не менше, «нове обличчя» націоналізму виявилось надзвичайно респектабельним, і на початку ХХ ст. великі європейські держави вже «розмовляли» зі своїми підданими мовою націоналізму. Націоналізм із опозиційної ніші перейшов у високі урядові кабінети, а його перевагами почали активно користатися монархічні держави. Бенедикт Андерсон назвав це злиття нації й династичної імперії «офіційним націоналізмом» [8, с. 113]. Ерік Гобсбаум продемонстрував яким чином, вдаючись до технології «винайдення традицій», ці монархії через проведення публічних церемоній, зведення монументів, створення символічних рядів, формування національних наративів тощо, ставали національними за формою [9, с. 312].

Винятками в цьому ряді були хіба що Австро-Угорська та Османська імперії, які потерпали від потужних національних рухів, і не змогли сформувати сильної імперської ідентичності, опертої на національну основу. Для Австрії, як здається, фатальним виявився вихід із німецького об'єднавчого процесу і перехід до створення дуальної монархії з угорцями.

Важливі процеси для трансформації націоналізму відбулися у французькій Третій Республіці. Спроба республіканських урядів просунути «ідеї 1789 року» й легітимізувати їх у свідомості через інституційні можливості держави, отримали рішучий спротив правих сил у вигляді інтегрального націоналізму. Поштовхом стала «справа Дрейфуса» (1896–1906 рр.). Вона загострила, за словами П'єра Бірнбаума, так звані «франко-французькі війни», у яких зійшлися «дві уявні спільноти» – омріяна французькою революцією спільнота громадян і спільнота структурована вірою й безповоротно сформованою церквою [10, с. 6].

Ультраправі сили, які виступали від її імені, заперечували значення французької Республіки та породженого нею індивідуалізму. Вони прагнули збереження общинної нації, у якій єдиним засобом поставав би католицизм, підтримували суспільну зневагу до будь-яких іноземців, нездатних розчинитися в католицькій національній ідентичності тощо [10, с. 49]. Моріс Барес та Шарль Морас змогли синтезувати ці ідеї й сформувати новий погляд на націоналізм. Перший із них змістив джерело сутності з індивіда на спільноту, посилив відчуття небезпеки для неї з боку чужинців, а також концептуалізував ідею французького занепаду [11, с. 224]. Ш. Морас рішуче відмежував націю від ідеалів французької революції та універсалістської концепції людства. Він перетворив її на вищий абсолют. Замість рівності всіх націй – вивищення своєї, замість раціоналізму – ірраціональність. Його «інтегральний» або завершений націоналізм відмовлявся від спадщини французької революції, розмежовував поняття «нація» і «вітчизна» з поняттями «людство» і «права людини». З'явилося нове гасло: «Франція понад усе!» [12, р. 145]. Можна стверджувати, що французький інтегральний націоналізм став новою моделлю для наслідування. Його важлива роль полягала у виокремленні націоналізму в окрему ідеологічну течію та відповідний соціальний рух. Його особливостями стали антиіндивідуалізм, клерикалізм, регіоналізм, денцентралізм, руралізм,

ксенофобія [11, с. 243]. Водночас його вплив на «розгойдування» Першої світової війни у різних країнах був незначним. Зовсім інша відповідь чекає при розгляді причин Другої світової війни, де роль нацизму, фашизму та інтегрального націоналізму в різних країнах простежувалася значно чіткіше.

Перша світова війна визначалася не так логікою інтегрального націоналізму, як розвитком націоналізму в якості певного світогляду або ж, на думку Б. Андерсона, «масштабної культурної системи». Саме в такій якості націоналізм початку ХХ ст. змінив у європейській історії попередні аналоги – релігійну спільноту і династичну державу [8, с. 29]. Він пропонував альтернативу традиційному світу, закладаючи в його основу нові принципи організації, головними із яких було твердження про націю як єдине джерело влади, ідеальний світовий лад у вигляді національних держав [2, с. 28]. Такий націоналізм якнайкраще уособлював суть модернізації, що полягала в зламі традиційного укладу і побудові нового типу суспільств. Саме націоналізм, як «культурна система», виступав матрицею для різних ідеологічних рухів ліберального, консервативного чи соціалістичного спрямування. Також на засади націоналізму почали переходити династичні держави Європи, інтуїтивно розуміючи максиму «модернізуйся або загинеш».

Прийняття державами-лідерами «старої» Європи націоналізму відбулося не лише з усвідомлення його мобілізаційного потенціалу. Ставка робилася на модернізацію і націоналізм був саме тією силою, яка їй сприяла. Це мало далекосяжні наслідки. Адже націоналізми з периферії активізувалися, розглядали досягнення власних державницьких цілей у контексті «навздогінної модернізації». «П'ємонт» став символом відродження не для одного націоналізму в Європі. Найперше, що зробили периферійні націоналізми – відкинули «принцип порогу», вони відмовилися від обмежень, які європейська націоналістична й соціологічна думка висунула щодо «кандидатів» на статус нації. Нагадаю, що такими елементами були: наявність власної держави, літературної мови та здатність до завоювань [13, с. 53]. Відтоді будь-яка спільнота, яка вважала себе нацією, могла претендувати на власну державу. Це отримало назву «самовизначення».

Найпершими «вікно можливостей» використали балканські народи на території Османської імперії. У 1877–1878 рр. державність отримали румуни, серби й чорногорці, у 1905 р. – болгари, а в 1913 р. – албанці. Утім, реалізація національного принципу на Балканах мала свої особливості. Їхній націоналізм опирався на дуже архаїчні структури, які практикували ксенофобію, проведені кордони залишили поза національним самовизначенням хорватів, македонців, словенців, боснійців. Та найголовнішою проблемою для європейської стабільності стали прагнення цих нових державних народів скористатися перевагами державності для завершення об'єднання усіх представників власної національності в єдиних кордонах.

Саме в цій формулі – поєднання політичних та національних одиниць, на думку Ернеста Гелнера, найповніше реалізується націоналізм [14, с. 29]. Однак застосування цього принципу на Балканах неминуче породжувало ланцюгову реакцію. Услід за Османською імперією «під ніж» мала піти Австро-Угорщина. Сутєвим було те, що нові гравці дуже вибірково підходили до власного усвідомлення як нації. Ерік Гобсбаум звертав увагу на те, що нові націоналізми не надто переймалися питаннями націогенезу, зокрема, пошуками історичних традицій чи відповідної соціальної структури. Єдиним критерієм власної ідентичності стала мова [13, с. 137]. Не лише балканські народи, але й бездержавні народи інших регіонів основну «інвестицію» зробили у «мовно-культурне відродження». На перших ролях у цьому процесі опинилися ірландці, фіни, каталонці й баски [13, с. 139]. Їхня боротьба за мову ставала політикою, а політика – боротьбою за мову. Те, що ці націоналізми перебували у складі різних

імперій, визначило повсюдну актуалізацію напередодні війни «національного питання».

У Великобританії ірландське питання формувалося навколо парламентської боротьби за гомруль, але не менш активними були й різні радикальні течії, що жилися міфологією фенів. Окрім нього дав про себе знати валлійський та шотландський націоналізми. У Швеції активізувався норвезький націоналізм, і в 1905 р. проголошено про розрив унії і створення незалежного королівства. У Німецькій, Австро-Угорській та російській імперіях невіршеним залишалося польське питання, а російська імперія ще відчула зростання фінського та українського національних рухів. Національне питання відчутно «роздирило» Австро-Угорщину й впливало на внутрішню нестабільність у Іспанії.

Наостанок важливо розглянути питання, яким чином описані трансформації націоналізму впливали на розгортання європейської війни. Упродовж XIX ст. націоналізм пройшов шлях від французького експерименту 1789 р. з нацією – до масштабної культурної системи в Європі. Поняття «нація», «національний інтерес», «національний характер», «національне самовизначення», «національне питання» та інші стали важливими в політичній сфері та широко тиражувалися в публіцистиці. Європейські еліти стали мислити й діяти націоналістично. Так само через націоналізм вибудовувалися їхні відносини з широким загалом – розривалися станові перепони, зміцнювався інститут громадянства, вибудовувалася уніфікована система культури, цінностей та освіти. Про завершеність цих процесів годі говорити. Для прикладу, в Франції процес переходу від «селян – до французів» помітно інтенсифікувався лише у 1880-х рр. і досягнув результату напередодні Першої світової війни під дією таким модернізаційних чинників, як-от: розгалужена мережа автодоріг і залізниць, освіта та військово. Окрім того держава цілеспрямовано використовувала власний адміністративний ресурс для проведення патріотичного вишколу [15, р. 495]. Схожі процеси, але із власною динамікою, спостерігалася і в інших країнах органічної модернізації. Тим не менше, але націоналізм дозволяв створювати нові «уявлені спільноти» [8, с. 22] й довготривалі зв'язки між елітами та масами. Це були відчуття, у першому випадку, усвідомлених, а в другому – вільно потрактованих, спільних національних інтересів. Натомість пропаганда попрацювала над тим, щоб створити сприйнятливі психологічні образи себе і ворогів. Саме на цей час припадає активне поширення образів Маріанни та Джона Булля, пропаганда шовінізму, джингоїзму та інших національних форм возвеличення, посилення панславистських та пангерманістських гасел. Націоналізм створював ілюзію співпричетності й єднання, що в перші дні Великої війни проявилася у загальному патріотичному піднесенні. Те, що раніше вважалося прерогативою монархів, стало справою кожного. Питання війни і миру опинилися залежними від суспільної думки. І від того на який бік вона схилиться залежало й прийняття рішення. Звідси перепрограмування гасел в душі націоналізму, як-от: «Не кожен згоден воювати за Вільгельма чи Ніколая, інша річ – померти за Фатерлянд чи Отчизну!». З метою реалізації цих масштабних завдань націоналізм мав проникнути в маси, стати їх світоглядом і способом мислення. У останні десятиліття перед війною виникла справжня його індустрія, що «живилася» ідеями послідовників професора Генріха фон Трейчке, а на середньому і нижньому рівні трудилися тисячі політиків, учителів, чиновників та письменників. Подейкують, що більшість книг, написаних перед початком Великої війни в Німеччині, тим чи іншим чином стосувалися військових подвигів німців, від Тевтобурзького лісу – до Седану. Тисячі французьких учителів пропагували «чудову Францію» і виховували патріотизм. Загалом це була типова картина [16, р. 248]. Важливими інституційними засобами для об'єднання позицій еліт та мас стали масові організації: німецькі «Асоціація

ветеранів Німеччини» і «Пангерманський союз», французькі «Ліга патріотів» й «Аксійон Франсез», британська «Воснно-морська ліга» тощо.

Війни виникають із комплексу причин. Однак механізм їх початку, зазвичай, прочитується. Так сталося, що спусковий механізм початку Великої війни спрацював у Сараєво і був причетний до сербського націоналізму. Це випадковість. Гаврило Принцип там опинився в якості особи, яка намагалася «розіграти» національну карту для ослаблення Австро-Угорщини, і вирішення питання сербського національного об'єднання. Це закономірність, аналогічно як і суперництво інших націоналізмів у Європі. Однак ці закономірності витікали із значно глибшого процесу трансформації націоналізму. Суть якої полягала у тому, що націоналізм із доволі вузької й обмеженої опозиційної теорії про спільноту громадян, перетворився на всеосяжний європейський феномен. До нього залучалися не лише тому, що хотіли стати нацією, але для того, аби здійснити бажану модернізацію і стати суб'єктом тогочасного світу.

На початку ХХ ст. від «націоналізму Мадзіні» не залишилося й сліду. Його ліберальні й романтизовані форми залишилися сферою сентиментальних ідеалістів і мрійників. У тренді були ідеї, гартовані соціал-дарвінізмом, расизмом та антисемітизмом. Саме через ці інтелектуальні «шлюзи» націоналізм нівелював основи династичного світу, формуючи принципи нового конкурентного світу націй. Тож Г. Принцип хоч і стріляв у Франца-Фердинанда, але «рикошетом» цілив і в Австрійську монархію і світ європейських династій.

Головна роль націоналізму в початку Першої світової війни полягала в тому, що він став одним із інструментів модернізації, а відтак, сприяв залученню широких суспільних верств до політики. Ця заангажованість полягала не лише в тому, що маси цікавилися нею і ставали її учасниками. Насамперед вони виявилися готовими захищати свої погляди усіма доступними засобами, аж до війни включно. Модернізація передбачала кардинальні зміни основ європейської цивілізації, і націоналізм послідовно пропонував зміни, утверджуючи питання національного життя та національної держави. Націоналізм масштабував явище війни перетворивши її з війни монархів у війну народів. Вступаючи у війну, воюючі держави відчували себе воюючими націями.

Список використаних джерел

1. García-García J. After the Great War: nationalism, degenerationism and mass psychology. URL: <https://jspp.psychopen.eu/index.php/jspp/article/view/4847/4847.html>
2. Сміт Е. Націоналізм: теорія, ідеологія, історія. К.: К.І.С., 2004. 168 с.
3. Лангевіше Д. Нація, націоналізм, національна держава в Німеччині і в Європі. К.: К.І.С., 2008. 238 с.
4. Кіссинджер Г. Дипломатія. К.: КМ-Букс, 2019. 864 с.
5. Націоналізм (абетковий парадокс Г. Моргентау). Мала енциклопедія етнодержавознавства / Відп. Ред. Ю. Римаренко. К.: Генеза, Довіра, 196. С. 728–729.
6. Рассел Б. Історія західної філософії. К.: Основи, 1995. 759 с.
7. Chamberlain H. S. Foundations of the Nineteenth Century. URL: <https://infostation1.net/1/books/Zarlenga,%20LOST%20SCIENCE%20OF%20MONEY/C%20PARTER%2021%20-%20GERMANY%201923%20HYPER-INFLATION%20UNDER%20A%20PRIVATE%20CENTRAL%20BANK/SOURCES/FoundationsOfThe19thCentury-HoustonChamberlain.pdf>
8. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. К.: Критика, 2001. 272 с.
9. Винайдення традицій / За ред. Е. Гобсбаума, Т. Рейнджера. К.: Ніка-Центр, 2005. 448 с.
10. Бірнбаум П. Франція для французів. Історія проявів націоналістичної ненависті. К.: Києво-Могилянська академія, 2015. 373 с.
11. Гомза І. Республіка занепаду. Ідеологія французького інтегрального націоналізму за Третьої республіки. К.: Критика, 2021. 544 с.
12. Nolte E. The Three Faces of Fascism; Action Francaise, Italian Fascism, National Socialism. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1966. 561 p.

13. Гобсбаум Е. Нації і націоналізм, починаючи з 1780 року: програма, міфи, реальність. К.: Український Центр духовної культури, 2010. 288 с.
14. Гелнер Е. Нації та націоналізм. Націоналізм. К.: Таксон, 2003. 300 с.
15. Weber E. Peasants into Frenchmen: the modernization of rural France, 1870–1914. Stanford University Press, 1976. 632 p.
16. Macmillan M. The War That Ended Peace: How Europe Abandoned Peace for the First World War. Profile Books, 2014. 699 p.

Христина ПЛЕСКУН

*здобувачка вищої освіти другого рівня історичного факультету
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

МАРОККАНСЬКА І БОСНІЙСЬКА КРИЗИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ІМПЕРІАЛІСТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ НАПЕРЕДОДНІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Наприкінці XIX – початку XX ст. розпочалася боротьба європейських держав за колоніальні території. Змагання за економічне та стратегічне збагачення цих земель мало на меті імперіалістичне суперництво з метою розширення власного впливу на політичній арені. Можна також зазначити, що дані дії за декілька років до Першої світової війни підірвали певним чином міжнародні відносини та дипломатичне вирішення проблем. Найвідомішими прикладами політики колонізації були марокканська та боснійська кризи, передумови та причини яких так чи інакше вплинули на продовження розвитку та формування військових блоків, таких як Антанта та Троїстий союз.

Марокко зазнавало впливу французького та іспанського протекторату ще у XIX ст. франко-марокканська (1844 р.) та іспано-марокканська (1859–1860 рр.) війни значним чином вплинули на подальші події між цими обома державами [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Розглядаючи марокканську кризу, варто зазначити, що інтерес до Марокко з боку Франції відбувався ще у 1830 р., задовго до 1904–1905 рр. На той час це зроблено не тільки з метою захисту кордону з боку Алжиру, що на той час вже був французькою колонією, а радше через стратегічне положення, тому що Марокко на той час межувало з Іспанією через Гібралтар [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Розташування на північному заході Африки давало Франції можливість контролювати торгові шляхи, але звісно, не повністю, тому що Іспанія з Францією у 1904 р. поділили зони свого впливу, за якими Сеута та Мелілья були під протекторатом першої.

Врешті-решт, коли «сердечна угода» між двома державами була підписана, на політичній арені стало зрозуміло, що Франція побоюється Німеччини. Вона почала влаштовувати різноманітні провокації. Зокрема, німецький Кайзер Вільгельм II прибув до порту Танжер, де зустрівся з представниками султана. У його промові наголошувалося на підтримці його суверенітету, однак це був провокаційний виклик для тодішньої французької влади, підривав її становище, тому що султан не сприяв реформ, пропонуєних французами. Більше того, тодішній канцлер Німеччини, Бернгард фон Бюлов, натякнув султанові про скликання конференції щодо цього питання і недипломатично пригрозив англо-французькій «змові» про ймовірну війну [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

Перша марокканська (танжерська) криза (1905–1906 рр.) тривала аж до конференції в Альхесирасі. Формально вона стала перемогою Німеччини, але з присутніх 13 країн її підтримувала лише Австро-Угорщина, на відміну від Франції, тому їм не залишилося нічого, окрім як піти на компроміс. Це стало тимчасовим вирішенням кризи, але на дипломатичному фронті призвело до напруги у відносинах між військовими блоками країн.